

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ. ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ;

Θανάσης Καλπαξής

Η διάλεξη αυτή έτυχε να γίνει την ημέρα που αποχαιρετήσαμε για τελευταία φορά τους δολοφονημένους στην αίθουσα διδασκαλίας συναδέλφους Βασίλη Ξανθόπουλο και Στέφανο Πνευματικό (29.11.1990). Και οι δύο επέδειξαν, κατά τη θητεία τους στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, έμπρακτα και δυναμικά το τεράστιο ενδιαφέρον τους για βελτίωση των συνθηκών που επικρατούν σε αυτό το Ίδρυμα και στην ανώτατη παιδεία γενικότερα. Αξέχαστες θα μου μείνουν οι σχετικές συζητήσεις με το Βασίλη Ξανθόπουλο, των οποίων η ουσία ασφαλώς και αντανakλάται ως ένα βαθμό από τις σκέψεις που αναπτύσσονται στη συνέχεια. Τα οποιαδήποτε λόγια όμως είναι ανίκανα να καλύψουν το κενό που αφήνει ο πρόωρος και παράλογα άδικος χαμός του.

Το πλαίσιο της αποψινής μας συζήτησης προσδιορίζεται, αν το εννόησα ορθά, από τους όρους "κρίση", "φιλοσοφική σχολή", "στρατηγική". Η σύντομη ανάλυσή μου θα ακολουθήσει, αντίστοιχα, την εξής πορεία: Θα προσπαθήσω πρώτα να εντοπίσω το χώρο στην ελληνική ανώτατη παιδεία, ο οποίος διέρχεται μια περίοδο κρίσης, κατόπιν να περιγράψω τον αντίκτυπο της κρίσης, όπως αυτός διαγράφεται μέσα από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στη φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης και, τέλος, να διατυπώσω κάποιες προτάσεις, όχι βέβαια σχετικά με το στόχο της ζητούμενης στρατηγικής, ο οποίος αυτονόητα δε μπορεί να είναι άλλος από την υπέρβαση της κρίσης, αλλά σχετικά με τη μορφή και τις δυνατότητες έκφρασης μιας τέτοιας στρατηγικής.

Ως προς το πρώτο σημείο: Καταρχήν πρέπει να διευκρινίσουμε αν χρησιμοποιούμε τη λέξη κρίση ως σύνθημα που υποδηλώνει το αόριστο συναίσθημα διάχυτης δυσφορίας, η οποία επικρατεί στο χώρο της ανώτατης παιδείας ή με αυτή καθαυτή την έννοιά της, δηλαδή με την έννοια της απότομης αρνητικής εξέλιξης μιας, για μακρό χρονικό διάστημα, έστω και φαινομενικά, σε ικανοποιητικό επίπεδο σταθεροποιημένης κατάστασης. Εγώ τουλάχιστον έτσι προτίθεμαι να την χρησιμοποιήσω, επειδή πιστεύω ότι μόνο αυτή η ερμηνεία μπορεί να αποτελέσει, παρά την αναγκαστική παρουσία κάποιων υποκειμενικών αλλά ταυτόχρονα υπολογισίμων παραμέτρων, αφετηρία για την κατά το δυνατό πιο αντικειμενική ανάλυση του προβλήματος και επομένως αυτή μόνο θα πρέπει να προσδιορίσει την οπτική γωνία της προσέγγισής μας.

Σε ποιόν τομέα της ανώτατης ελληνικής παιδείας θα αναφερόμασταν όμως αν μιλούσαμε για μια προϋπάρχουσα μη κρίσιμη κατάσταση; Μήπως στον ευρύτερο τομέα της μεταφοράς της γνώσης; Ας μου επιτραπεί να αμφισβητήσω ευθύς εξ αρχής ότι έτσι οδηγούμαστε στο σωστό δρόμο. Ολα τα, δυσάρεστα ασφαλώς, φαινόμενα σε αυτόν τον τομέα, που περιγράφονται κατά κόρον από ειδικούς και μη ειδικούς στον ημερήσιο κυρίως τύπο,

αποτελούν δυστυχώς ενδημικά φαινόμενα της ανώτατης παιδείας στη χώρα μας, από την εποχή της ίδρυσης του πρώτου πανεπιστημίου και όχι συμπτώματα μιας κρίσης όπως την εννοούμε εδώ. Αυτό τεκμηριώνεται με άπειρα παραδείγματα από τα οποία περιοριζομαι να αναφέρω, σχεδόν επιγραμματικά, ελάχιστα:

α) Συχνά γίνεται λόγος για το μικρό ποσοστό των φοιτητών που παρακολουθούν τα προσφερόμενα μαθήματα. Ήδη το 1904 σημειώνει συνάδελφος: "Ήρχισα τα μαθήματα ενώπιον πολυπληθούς ακροατηρίου, τόσον πολυπληθούς, ώστε μόνη η μεγάλη αίθουσα της Νομικής Σχολής ηδύνατο να περιλάβη τον αριθμόν των ακροατών. Το τελευταίον μάθημά μου κατά Μάϊον επεράτωσα ενώπιον δέκα φοιτητών".

β) Εξίσου συχνά γίνεται λόγος για τον υπερβολικά μεγάλο αριθμό φοιτητών στα ελληνικά πανεπιστήμια. Σε λίγους είναι ίσως γνωστό ότι π.χ. το 1890 το Πανεπιστήμιο της Αθήνας κατετάσσετο, δυστυχώς μόνο ως προς τον πληθυσμό του, στην πρώτη δεκάδα των 210 πανεπιστημίων που υπήρχαν τότε σε όλο τον κόσμο.

γ) Λόγος γίνεται επίσης κάθε τόσο για την εγγύηση που ουσιαστικά δίνει η πολιτεία στους εισαγόμενους στα ΑΕΙ ότι, στη βάση ενός παράλογου εξεταστικού συστήματος, σε 4 ή το πολύ 5 έτη θα έχουν πάρει το πτυχίο που επιθυμούν. Ξεχνάμε όμως ότι ήδη στις αρχές του αιώνα μας στις επί πτυχίω ή διδακτορία εξετάσεις περνούσε με επιτυχία το 95% των υποψηφίων, με αποτέλεσμα η ανώτατη παιδεία να χαρακτηρίζεται ως "το φυτώριο εξ ου στρατολογείται ο ιερός λόχος των κηφήνων".

δ) Σχετικά με την πολυσυζητημένη αναξιοκρατία στις τάξεις του διδακτικού προσωπικού παραπέμπω εδώ μόνο στο γνωστό "Διάταγμα των Απόκρεω" που συνέταξε το 1875 ο Ροΐδης.

Μήπως, λοιπόν, θα πρέπει τότε να αναζητήσουμε την κρίση στο οικονομικό ή το νομοθετικό πλαίσιο της ανώτατης παιδείας; Ήδη ωστόσο το γεγονός ότι σε όλες ανεξαιρέτως τις εποχές η βελτίωση της επικρατούσας κατάστασης σε αυτούς τους δύο ακριβώς τομείς αποτέλεσε το πλέον βασικό ίσως αίτημα της πανεπιστημιακής κοινότητας, δείχνει ξεκάθαρα ότι ούτε και εκεί θα ανακαλύψουμε το ζητούμενο. Τόσο το αίτημα για διάθεση του 15% του κρατικού προϋπολογισμού υπέρ της παιδείας, όσο και η συχνότητα των λεγόμενων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα, της παραγωγής δηλαδή "γερασμένων νεογέννητων" -επεκτείνω εδώ τον εύστοχο χαρακτηρισμό της Μ.Ηλίου για τη μεταρρύθμιση του '76 σε όλο το νομοθετικό πλαίσιο της παιδείας μας -, είναι πράγματα πασιγνωστά. Στην ουσία δεν έχει αλλάξει, δηλαδή, σημαντικά η κατάσταση από τότε που κάποιος έγραφε: "Συνιστώσι πολλοί ως μέγα δυναμένη να συντελέση εις βελτίωσιν των πανεπιστημιακών σπουδών την καθιέρωσιν και παρ' ημίν του συστήματος...όπως τούτο κρατεί παρά Γάλλοις. Πλην το σύστημα τούτον και παρά των Γάλλων αυτών κρίνεται αδόκιμον".

Καταλήγω αναγκαστικά λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η κρίση για την οποία συζητάμε σήμερα δεν εκφράζεται ούτε στη στάθμη της προσφερόμενης διδασκαλίας και το ενδιαφέρον αφομοίωσής της, ούτε στη χρόνια μιζέρια σε υλικοτεχνική υποδομή και ανθρώπινο δυναμικό, ούτε στην κατ'εξακολούθηση πρακτική του νομοθέτη αντιγραφής ξένων προτύπων που αναπότρεπτα οδηγεί

στη θνησιγένεια ή έστω άθλια εφαρμογή των κατά τακτά διαστήματα εμφανιζόμενων νέων νομικών διατάξεων. Κατά προέκταση, το μόνο επίπεδο στο οποίο φαίνεται ορθό να εντοπιστεί η σημερινή κρίση παραμένει, όσο προκλητικό και αν είναι εκ πρώτης όψεως, αυτό της ποσοτικής και ποιοτικής μείωσης του κοινωνικού ρόλου διδασκόντων και διδασκομένων.

Σε αυτόν τον τομέα υπήρχε πράγματι για μεγάλο χρονικό διάστημα μια, φαινομενικά μόνο βέβαια, με την έννοια δηλαδή της αμοιβαίας επικάλυψης ενδιαφερόντων, "υγιής" σταθερά. Με κοιά έννοια: η πολιτεία επένδυε στο φοιτητή, έχοντας συνειδητοποιήσει ότι η επένδυση θα της απέφερε βραχυπρόθεσμα ένα συνεργάτη, ικανό να προωθήσει τους ιδεολογικούς και πρακτικούς της στόχους. Επένδυε στο διδάσκοντα, πεπεισμένη ότι μόνο αυτός είναι σε θέση να της εγγυηθεί την παραγωγή παρόμοιων συνεργατών. Αυτή η αναγνώριση της προσφοράς από πλευράς της πολιτείας καθόριζε με τη σειρά της τη θετική ή ανεκτική έστω στάση, τουλάχιστον της μεγάλης πλειονότητας των διδασκόντων και διδασκομένων απέναντι σε αυτό το σύστημα, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας, σε ικανοποιητικό βαθμό εξισορροπημένης, κατάστασης.

Οι τρόποι έκφρασης της αναγνώρισης άλλαζαν βέβαια ανάλογα προς τις επίκαιρες κοινωνικές συνθήκες. Αρχικά η προσφορά των μεν καθηγητών αμείβετο με το ουσιαστικά ανεξέλεγκτο της διαχείρισης της έδρας τους, με αξιοπρεπείς μισθούς και με την προώθησή τους σε σημαντικά αξιώματα, των δε φοιτητών κυρίως με την κατοπινή τους απορρόφηση σε επαγγελματικούς τομείς με ιδιαίτερη, για τη συγκεκριμένη κοινωνία, αίγλη. Αυτό το σχήμα έπαψε να ισχύει με το χρόνο. Οι αμοιβές των καθηγητών μειώθηκαν, οι ίδιοι έπαψαν να διαδραματίζουν το ρόλο της αδιαφιλονίκητης αυθεντίας, οι τομείς απορρόφησης όσων πτυχιούχων απορροφούντο έχασαν την κοινωνική τους λάμψη. Παρ'όλα αυτά, ο σχετικά πρόσφατος εκσυγχρονισμός του σχήματος, το οποίο απέκτησε με την κατάργηση της έδρας μια έντονης χροιάς αταξική δομή, δε στέργισε την πανεπιστημιακή κοινότητα της αναγνώρισης του ρόλου της από την πολιτεία, αφού της παρείχε κάτι που παρέχει σε ελάχιστες άλλες ομάδες, το σημαντικότερο δικαίωμα δηλαδή της αυτοδιοίκησης. Την τελευταία πενταετία όμως και αυτό το σχήμα ξεπεράστηκε από την πραγματικότητα. Και ήταν λογικό οτι γρήγορα θα ξεπερνούταν, αφού έπρεπε να λειτουργήσει στο πλαίσιο μιας κοινωνίας που κάθε άλλο παρά αταξική ήθελε να είναι, μιας κοινωνίας με τελείως διαφορετικής ποιότητας αξίες. Για μια ολιγομελέστατη ομάδα αυτή τη φορά, η καθηγητική αριστοκρατία αναβίωσε μέσω διορισμών σε ιδρύματα, κέντρα, ινστιτούτα, συμβούλια, υπουργεία και όσων άλλων προσβάσεων στην εξουσία και το χρήμα της δημιούργησε η πολιτεία για να επιταχύνει την αναβίωσή της. Στο διδακτικό προλεταριάτο, αυτό που αποτελεί σήμερα το 90 τουλάχιστον τοις εκατό των διδασκόντων, έμεινε, ως ψευδαίσθηση της αναγνώρισης της κοινωνικής του συμβολής, η ψευδαίσθηση της αυτοδιοίκησής του, όπως έμεινε στους φοιτητές η ψευδαίσθηση της αξίας των διαφόρων διπλωμάτων και επητηρίδων και της μέσω αυτών επαγγελματικής τους αποκατάστασης. Και είναι βέβαιο ότι πρόκειται για ψευδαισθήσεις, φτάνει να πάρει κανείς υπόψη του το μηδενικό μέγεθος της σήμερα πλέον από το κράτος επιδιωκόμενης συμμετοχής διδασκόντων στην κατάρτιση του νέου νομικού πλαισίου για την

ανάταξη παιδεία και στις άλλες αποφάσεις που αφορούν στους θεσμούς και τη λειτουργία της, τη δεδηλωμένη έλλειψη με άλλα λόγια εμπιστοσύνης προς την πείρα και ευθυκρισία αυτής της ομάδας λειτουργών. Φτάνει να πάρει κανείς υπόψη του ότι η αναμονή στις επετηρίδες υπερβαίνει τη δεκαετία, κάτι που τις καθιστά πρακτικά άχρηστες, καθώς και την οικονομική και κοινωνική υποβάθμιση των τομέων απορρόφησης.

Η πολιτεία προφανώς έχει προχωρήσει σε νέες επιλογές. Την υποδομή για την υλοποίηση των αναπτυξιακών της προοπτικών στον ευαίσθητο τομέα της Γνώσης δεν την αναζητά πλέον στους μηχανισμούς που αρχικά δημιούργησε η ίδια για τον σκοπό αυτό, δηλαδή στα δημόσια ελληνικά πανεπιστήμια, αλλά κατά κύριο λόγο στο χώρο της βιομηχανίας, των επιχειρήσεων και δυστυχώς, ακόμα και στο χώρο των κομματικών μηχανισμών. Χίλια δύο φαινόμενα, όπως, π.χ., η διαρκής κατάχρηση του ασαφέστατου όρου "τεχνοκράτης", η δημιουργία επιχειρήσεων με πανεπιστημιακό μανδύα, οι ενέργειες για ένταξη των ερευνητικών ινστιτούτων στο Υπουργείο Βιομηχανίας με παράλληλη την υποτονική έως ανύπαρκτη στήριξη της έρευνας μέσα στα πανεπιστήμια, αποδεικνύουν ότι με την εκτίμησή μου δεν κινούμαι εκτός της σημερινής πραγματικότητας.

Περνάω στο δεύτερο σημείο, στο θέμα του αντίκτυπου της κρίσης στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης. Δεν υπάρχει, πιστεύω, διδασκων αυτής της σχολής που, παραμερίζοντας κάποιους μηχανισμούς αυτοπροστασίας, να αρνείται να αναγνωρίσει τα ακόλουθα: Πρώτο, ότι η προσπάθεια αποκέντρωσης της παιδείας με τη δημιουργία όχι περιφερειακών, αλλά κυριολεκτικά ακριτικών πανεπιστημίων έχει αποτύχει. Είτε επειδή αυτά ιδρύθηκαν ως αντίγραφα των κεντρικών, χωρίς δυνατότητες ανάπτυξης δικής τους προσωπικότητας που να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες συνθήκες του χώρου και του μεγέθους τους. Είτε επειδή αυτά, προκειμένου να ικανοποιηθούν τοπικιστικά ενδιαφέροντα και κομματικά συμφέροντα, μοιράστηκαν κατά σχολές σε διάφορες πόλεις, με αρνητικές συνέπειες για τη διοίκησή τους, την επικοινωνία μεταξύ των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας, την ανάπτυξη γονίμου διεπιστημονικού διαλόγου. Είτε, επειδή πολλές σχολές ιδρύθηκαν σε πόλεις παντελώς αποκομμένες από την πνευματική ζωή του τόπου μας. Είτε λόγω της, και για τις παραπάνω αιτίες, απροθυμίας ικανού αριθμού έγκυρων επιστημόνων να διδάξουν εκεί. Είτε λόγω ενός συστήματος εισαγωγής που κατά κανόνα στέλνει σ'αυτά τα πανεπιστήμια τους ασθενέστερους σε επιδόσεις υποψήφιους φοιτητές. Δεύτερο: Οτι νεοϊδρυμένα πανεπιστήμια στην Ελλάδα δεν έχουν τη δυνατότητα της δημιουργίας υλικοτεχνικής υποδομής και στελέχωσης περισσότερων από τρεις τέσσερις σχολές ταυτόχρονα και κατά προέκταση, ότι η έναρξη λειτουργίας σχολών ερήμην βιβλιοθηκών και διδακτικού προσωπικού δεν εξυπηρετεί παρά και πάλι τοπικιστικά ενδιαφέροντα για διόγκωση του οικονομικά εκμεταλλεύσιμου φοιτητικού πληθυσμού. Τρίτο: Οτι υπάρχει θρασυτατη, για να μην χρησιμοποιήσω τη λέξη παράνομη, παρέμβαση της πολιτείας στα εσωτερικά του πανεπιστημίου. Ως παράδειγμα αναφέρω την επέμβαση υπουργών, βουλευτών, κομματικών στελεχών και κάθε είδους καθοδηγητών στις πρυτανικές εκλογές ή επεμβάσεις του ΥΠΕΠΘ στη σύσταση εκλεκτορικών σωμάτων, προκειμένου να υπάρξει η εγγύηση προώθησης οπαδών. Κανείς δεν

θα αρνηθεί, τέταρτο, ότι το σχήμα π.χ. της φιλοσοφικής σχολής είναι μια ανόητη αντιγραφή προτύπων άσχετων προς την πραγματικότητα, όταν σ'αυτή τη σχολή υπάρχουν ελάχιστοι διδάσκοντες. Γιατί αυτό έχει ως αποτέλεσμα α) την ύπαρξη τμημάτων τόσο μικρών, ώστε να αδυνατούν να συστήσουν εκλεκτορικά σώματα από το δικό τους δυναμικό και συνεπώς να εξαρτώνται συνεχώς από τα κεντρικά πανεπιστήμια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα β) την καταστρατήγηση της περί δημοκρατικών διαδικασιών αντίληψης του νόμου-πλαισίου, αφού στους μικροσκοπικούς τομείς είτε οι διευθυντές είναι εκ των πραγμάτων ισόβιοι είτε είναι ανύπαρκτοι. Επιπλέον, οι εκλογές και κρίσεις διδασκόντων οδηγούν σε έντονη πόλωση, μιάς και υπάρχει αδυναμία εναλλαγών στις αναπόφευκτες ομαδοποιήσεις, λόγω του πολύ μικρού αριθμού των μελών των σωμάτων. Δεν χρειάζεται να αναφέρω, ότι οι εισηγητές δεν επιλέγονται αλλά αναγκαστικά ορίζονται *ex officio*, πράγμα που αντιστοιχεί με τη μερική επαναφορά των ως παρωχημένων αναγνωριζόμενων προνομίων της έδρας.

Δεν είναι όμως μόνο το σχήμα της σχολής στη δική μας περίπτωση ανόητο. Κανείς στο Ρέθυμνο δεν έχει καταλάβει, νομίζω, ποιόν και σε τί αναπληρώνει ο αναπληρωτής καθηγητής, ποιόν και σε τί επικουρεί ο επίκουρος και πώς είναι δυνατόν ο λέκτορας να έχει τις ίδιες διδακτικές υποχρεώσεις με τον καθηγητή, ταυτόχρονα να μην ανήκει στο διδακτικό προσωπικό, αλλά να είναι ο μόνος που διδάσκει ένα γνωστικό αντικείμενο. Πώς είναι δυνατό να γίνει έρευνα σε έκταση χωρίς βοηθητικό προσωπικό. Πώς είναι δυνατό να εμπνεύσει η δουλειά μας εμπιστοσύνη όταν είναι ασαφές σε ποιό κοινό απευθύνονται τα μαθήματα και ακόμα ασαφέστερη η σχέση του προγράμματος σπουδών, όχι μόνο προς την σημερινή επιστημονική πραγματικότητα, αλλά ακόμα και προς τις συνθήκες που επικρατούν στο ίδιο το πανεπιστήμιό μας. Αναφέρω σ'αυτό το σημείο ενδεικτικά μόνο τα γνωστικά αντικείμενα που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα, χωρίς να υπάρχει έστω και ένας συναδέλφος να τα διδάξει. Πώς είναι δυνατό να εκπαιδύσουμε σωστά μελλοντικούς καθηγητές μέσης εκπαίδευσης χωρίς επιστημονικές, αλλά με εκπαιδευτικές φιλοδοξίες και ταυτόχρονα να παρέχουμε τη δυνατότητα σε νέους ανθρώπους να αποκτήσουν υψηλού επιπέδου επιστημονική κατάρτιση, όταν πολλά γνωστικά αντικείμενα δεν εκπροσωπούνται παρά από έναν μόνο διδάσκοντα. Το μέγεθος αυτού του τελευταίου προβλήματος αντανακλάται από το γεγονός, ότι μετά από περισσότερα από δέκα χρόνια λειτουργίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Π.Κ. δεν υπάρχει όχι μόνο λέκτορας, αλλά ούτε ένας ειδικός επιστήμονας που να προέρχεται από το δικό της φοιτητικό δυναμικό.

Οι αντιδράσεις των διδασκόντων της σχολής σε αυτήν την κατάσταση μπορούν, κάπως απλοποιημένα ασφαλώς, να καταταγούν σε τέσσερις κατηγορίες. Στην πρώτη κατατάσσω τις διάφορες εκφράσεις αδιαφορίας για τη βελτίωση των όσων μόλις περιέγραψα, η οποία μπορεί να έχει, π.χ. τη μορφή της μείωσης της επένδυσης χρόνου στις υποθέσεις του πανεπιστημίου και αντίστοιχη αύξηση της επένδυσης σε παρα-πανεπιστημιακές, ή έστω μη άμεσα με το πανεπιστήμιο σχετιζόμενες, επαγγελματικές και επιστημονικές δραστηριότητες. Στη δεύτερη κατατάσσω τις προσπάθειες για διατήρηση μιας στοιχειώδους αξιοκρατίας στις τάξεις του διδακτικού προσωπικού, την ανάλωση δηλαδή των δυνάμεων στην καταγγελία λογακλόπων, λουφαδόρων, προεκλογικά μαρξίζοντων και μετεκλογικά φασιζόντων (ή αντίστροφα) και

κατά διαφόρους τρόπους παρανομούντων διδασκόντων και παρατυπούντων οργάνων. Στην τρίτη, την επένδυση στην υπεράσπιση των παραπάνω με στόχο τη δημιουργία πελατείας χρήσιμης στην ανάδειξη σε πανεπιστημιακά αξιώματα που ανοίγουν διάφορες πόρτες. Στην τέταρτη, τέλος, τις προσπάθειες για κάποια βελτίωση των συνθηκών εκπαίδευσης στον απομονωμένο μικρόκοσμο του γνωστικού αντικειμένου. Ανύπαρκτη φαίνεται να είναι μια λέμπτη κατηγορία, η οποία λογικό θα ήταν να συμπεριλαμβάνει το σύνολο των διδασκόντων και διδασκομένων: εκείνη στην οποία θα μπορούσαν να καταταγούν προσπάθειες για προγραμματισμό μιας ορθολογικής και σύγχρονης προοπτικής για το Π.Κ. ειδικότερα και για την ανώτατη παιδεία γενικότερα, σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους. Και ο λόγος της ανυπαρξίας της δεν είναι άλλος από την επίγνωση της απόλυτης αδυναμίας διεκδίκησης τέτοιων στόχων από τη θέση στην οποία έχουν περιέλθει ο διδάσκων και ο φοιτητής του ελληνικού πανεπιστημίου. Στην μοιρολατρική στάση απέναντι στην αξίωση και την υποχρέωση διεκδίκησης δικαιωμάτων, που συνθέτουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα ενός τόσο πολύτιμου δυναμικού της κοινωνίας μας, εντοπίζω τον πιο αρνητικό αντίκτυπο της κρίσης στην ανώτατη παιδεία και στο Πανεπιστήμιο Κρήτης ειδικά.

Ερχομαι επιγραμματικά στο τελευταίο σημείο της τοποθέτησής μου, σε αυτό που αφορά στη στρατηγική. Είναι προφανές ότι δυνατότητες έκφρασης μιας στρατηγικής που θα οδηγεί στην υπέρβαση της κρίσης, δεν υπάρχουν μέσα στις συνθήκες που περιέγραψα. Αρα οι συνθήκες αυτές πρέπει να αλλάξουν. Πώς όμως; Δε νομίζω ότι έχει το παραμικρό νόημα να περιμένουμε να τις αλλάξει η ίδια η πολιτεία που τις δημιούργησε ή να περιμένουμε να αλλάξει η δομή και μορφή της κοινωνίας που τις αποδέχτηκε. Προϋποθέτοντας ότι εμείς οι ίδιοι πιστεύουμε πράγματι, πως η καλλιέργεια των επιστημών δε μπορεί να είναι δημιουργική πουθενά αλλού εκτός από τα πραγματικά, ανταποκρινόμενα δηλαδή στην έννοια *Universitas* πανεπιστήμια, πανεπιστήμια με άλλα λόγια στα οποία συνυπάρχουν κερδοφόροι και μη κερδοφόροι τομείς, φαινομενικά χρήσιμοι και φαινομενικά άχρηστοι επιστημονικοί κλάδοι και ότι οι καρποί αυτής της καλλιέργειας αποτελούν μέγιστης αξίας αγαθό για το κοινωνικό σύνολο, δε βλέπω άλλο τρόπο διεκδίκησης της αναγνώρισης του ρόλου μας από την επιλεκτική άρνηση προσφοράς αυτού του αγαθού έξω από το εργαστήριο και την αίθουσα διδασκαλίας. Την επιλεκτική άρνηση, δηλαδή, προσφοράς υπηρεσιών στη διοίκηση, στα κόμματα, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και σε όσους ακόμα χρησιμοποιούν αυτά, που κάτω από τις σημερινές συνθήκες είμαστε σε θέση να προσφέρουμε ως άλλοθι για τη δήθεν αναγνώριση από πλευράς τους της συμβολής της πανεπιστημιακής κοινότητας στις κοινωνικές εξελίξεις. Προτείνοντας να ακολουθήσουμε το δρόμο της Λυσιστράτης, γνωρίζω ότι θα έχουμε τις ίδιες με εκείνη δυσκολίες συσπείρωσης όλων στους οποίους θα απευθυνθούμε και αποτροπής διαρροών. Είμαι όμως παράλληλα βέβαιος, ότι αν κάποτε επιτευχθεί ο στόχος της αναγνώρισης που συνεπάγεται την ανάθεση στην πανεπιστημιακή κοινότητα της αποκλειστικής ευθύνης για τη διαμόρφωση του κλαισίου λειτουργίας της, τότε εύκολα θα επιτευχθεί και ο απώτερος στόχος, της από κάθε πλευρά εύρυθμης κορείας, της ανώτατης παιδείας, αφού λογικά η ίδια η πανεπιστημιακή κοινότητα είναι ο μοναδικός εγγυητής για την επίτευξή του.